

25. međunarodno arhivističko savjetovanje „Arhivska praksa 2012“

Tuzla, 27-28. rujna 2012.

U Tuzli, u Bosni i Hercegovini je 27. i 28. rujna 2012. godine održano 25. međunarodno arhivističko savjetovanje „Arhivska praksa 2012“. Domaćini savjetovanja bili su Arhiv Tuzlanskog kantona Tuzla i Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona. Međunarodni karakter skupa očitovao se već u uvodnom dijelu savjetovanja. Izet Šabotić, ravnatelj Arhiva je Tuzlanskog kantona i profesor na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli, naveo je impresivnu brojku od 202 suradnika iz 16 zemalja koji su sudjelovali u 15 brojeva časopisa *Arhivska praksa*. Naime, od 1998. godine savjetovanje prati izdavanje istoimenog časopisa. Budući da je Šabotić u uvodno izlaganje uveo pojam „projekt“, potrebno je istaknuti da je savjetovanje zaista tijekom svog postojanja preraslo u jednu vrstu projekta. Počelo se i nastavlja se i danas s osposobljavanjem arhivskih kadrova u arhivima i registraturama. Šabotić je iznio brojku od nekoliko tisuća arhivskih djelatnika koji su prošli edukaciju u ovom projektu. Dakle, riječ je ne samo o zaposlenicima državnih arhiva u BiH, nego i o djelatnicima u pismohranama, administratorima i referentima uredskog poslovanja. Pojam „registratura“ je, kako je korišten na ovom skupu, sveobuhvatan. Rabi se i za pisarnicu i pismohranu odnosno čitavo uredsko poslovanje i spisovodstvo. U nastavku je istaknuti arhivist iz Slovenije Peter Pavel Klasinc naveo da je upravo na savjetovanjima „Sodobni arhivi“, započetima 1979. godine u Radencima u Sloveniji, dogovoreno između Klasinca i istaknutog bosanskohercegovačkog arhivista Azema Kožara organiziranje savjetovanja u Tuzli, po uzoru na ono u Radencima. Klasinc je pripisao utjecaj spomenutih savjetovanja i na osnivanje međunarodnog arhivističkog centra u Mariboru i Trstu kojem je on na čelu.

Međunarodni karakter skupa je također na samom početku demonstriran pozdravnim govorima u ime svih državnih arhiva Slovenije, u ime Državnog arhiva Makedonije, Arhiva grada Budimpešte, Arhiva Vojvodine te u ime svih arhiva Republike Hrvatske. Darko Rubčić, ravnatelj Državnog arhiva u Zagrebu je istaknuo da je uspjeh skupa to što na njemu redovno sudjeluju kolege iz Austrije, Mađarske, Italije, Slovačke i drugih zemalja. Dakle, skup je prerastao okvire država formiranih na području bivše Jugoslavije i samim tim postao i sredstvo širenja dobrosusjedskih odnosa među svim ovim državama. Rubčić je podsjetio da je arhivistička struka upletena u politiku i da ne može pobjeći od povijesti. Arhivisti moraju poznavati povijest svojih zemalja i biti politički svjesni. Prije početka rada Šabotić je naveo da je stotinjak ljudi sudjelovalo u nastanku 15. broja časopisa *Arhivska praksa*, ispričao se onima čiji radovi zbog nedostatka prostora nisu objavljeni i pozvao na dijalog. Kritike i sugestije smjernica kojima bi se trebao rukovoditi časopis su dobrodošle.

Samo savjetovanje je bilo posvećeno trima temama. Prva tema se odnosila na obrazovanje arhivskog kadra i stanje i perspektive s tim u vezi. Stanislava Blažević iz Arhiva Vojvodine u Novom Sadu podnijela je neku vrstu sumarnog izvješća o općem stanju po pitanju obrazovanja, kompetencija i organizacije državnih arhiva u Republici Srbiji. Problemi struke i službe u Srbiji su, prema izloženom, dobro poznati i arhivskim djelatnicima u Hrvatskoj. Blažević je naglasila zaoštrenost i akutnost tih problema u današnjem svjetskom okruženju. U Srbiji nedostaje posebno obrazovanje za arhivske kadrove. Tek u siječnju 2012. je prihvaćen prijedlog arhivskog zakona. I organizacija u većini arhiva, posebno onih međuopćinskih, je nezadovoljavajuća. Na-

ime, svi rade sve. Blažević smatra kako je nedostatak specijalizacije loš za arhive i tu- mači takvu situaciju nedostatkom potrebnog broja obrazovanih i osposobljenih ar- hivskih djelatnika. I u većim arhivima u Srbiji postoje brojni problemi. Sređivanje, obrada, opis i vrednovanje arhivskoga gradiva smatra se nečim manje vrijednim. Je- dino znanstveno-istraživački rad ima aureolu vrijedne i važne djelatnosti. Iz takvog zastarjelog shvaćanja proizlazi i loš pristup u stvaranju kompetentnih arhivista. Neki arhivisti poznaju samo određene faze stručnog arhivističkog posla. Iz neznanja loše tretiraju arhivske pomoćnike. Za njih su arhivski pomoćnici samo manipulanti koji su dužni dopremiti arhivsko gradivo. Kada se gradivo dopremi na radne stolove arhivista ono po njihovom mišljenju služi zato da bi određeni dio radnog vremena mogli pos- vetiti znanstveno-istraživačkom radu. Zaključak je logičan: jedino po čemu su državni arhivi u Srbiji prepoznatljivi i uočljivi je znanstveno-istraživački rad, rezultat kojeg bi, valjda, trebali biti zbornici dokumenata, radovi o povijesti uprave i institucija i poje- dini članci kategorizirani kao izvorni znanstveni članci. Znači, zaključuje Blažević, identitet arhivista u Srbiji nikada nije ni stvoren. U takvoj situaciji se ni arhivistika ne može razviti kao znanost. Ona, štoviše, ima problema kao profesija. Nije emancipi- rana, jer su ključni problem upravo položaj arhivistike kao struke i znanosti i sustavno obrazovanje arhivskog kadra. Ne treba se onda ni čuditi ako korisnici u arhivskim či- taonicama, baš kao i u Hrvatskoj, traže i pitaju za arhiviste koji bi trebali znati sve o nekom arhivskom fondu ili zbirci. Ili bi čak trebali biti specijalizirani za zdravstvo, školstvo, gospodarstvo ili neku drugu djelatnost. Ako sama arhivska zajednica ima problema sa stvaranjem identiteta i vlastitom sviješću o svojoj struci, onda ni društvo nema percepciju arhiva i arhivistike. I dalje je u društvu rašireno mišljenje o arhivis- tima kao sveznadarima, korisnima da prenose široko i enciklopedijsko znanje o poje- dinim temama. I sad smo u situaciji da se predodžbe o arhivima na razini 19. st. su- daraju s informacijskim tehnologijama 21. st. Da bi arhivi i arhivisti ostali relevantni, Blažević inzistira na cijeloživotnom učenju. Arhivisti moraju biti pomalo i povjesni- čari i informatičari i poznavatelji jezika. Moraju stalno usvajati razna znanja i vještine. Kako će se pojedini arhivisti i pojedini arhivi u Srbiji suočiti sa sve većim zahtjevima (rješavanje dopisa vezanih uz imovinsko-pravne poslove apsorbira dobar dio vre- mena i resursa), ostaje da se vidi. Blažević predviđa da će biti potrebno i do 20 godina da se u Srbiji stvori profil kadrova koji će znati i moći odgovoriti na postavljene iza- zove i zadaće. Za sada postoji samo stručni ispit za arhivske djelatnike. Cilj radi kojeg treba prevladati sve ove nedostatke je vrijedan truda. Arhivi čuvaju memoriju naroda i sami određuju koje će se gradivo trajno čuvati. To im daje moć i odgovornost.

Almira Alibašić iz Historijskog arhiva Sarajevo se nadovezala na ovu temu prikazom situacije u BiH. Zaključila je da u BiH nikada nije ni bilo obrazovanog arhiv- skog kadra u onoj mjeri koja bi zadovoljavala potrebe struke i službe. Problem se rje- šavao privremenim zapošljavanjem honorarnih djelatnika i angažiranošću svih dje- latnika arhiva na svim poslovima. Problem se rješava i danas seminarima, edukaci- jama i drugim oblicima stručnog usavršavanja. Stručni arhivistički ispiti su u međuv- remenu dobili svoje zakonsko utemeljenje. Alibašić je, međutim, postavila i osvijestila jedan gorući problem. Korpus arhivističkog znanja nije do kraja omeđen i razgraničen prema ostalim djelatnostima. U uvjetima globalnih promjena arhivisti u BiH su po- malo zbunjeni. Smatra se da nijedan model obrazovanja, ni onaj europski ni onaj američko-australski nije bez nedostataka. Pa ipak, bilo koji model bio bi bolji od toga da arhivisti sami sebe, ali i društvo njih percipira kao informatičke stručnjake. To je,

naravno, opet povezano s korisnicima koji jedino znaju postaviti pitanje „Gdje su tematska kazala?“. Dakle, u laičkom poimanju arhivistike bilo bi dovoljno indeksirati arhivske fondove i zbirke na sve moguće načine i postaviti u arhive inženjere računarstva koji bi s lakoćom upravljali takvim računalnim kazalima. Moglo bi se reći da je stoljetni rad na povijesti uprave i institucija, recimo u Austriji, bio posve nepotreban. Alibašić prosvjeduje protiv takve arhivistike za neznalice i upućuje apel arhivskoj zajednici u BiH da ozbiljno i sustavno poradi na inkorporiranju arhivistike u sveučilišne studije. Zasada postoji arhivistika na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Tuzli, ali Alibašić rezolutno kaže da to nije dovoljno. I ne samo to, utrka s vremenom je u pitanju. U globaliziranom svijetu arhivističko obrazovanje postaje imperativ. Arhivi će možda i preživjeti kao institucije. Da li će preživjeti loše obrazovan arhivski kadar?

Selma Isić iz tuzlanskog Arhiva demistificirala je obrazovanje iz arhivistike na FF u Tuzli. Riječ je, naime, samo o predmetu koji se izučava u okviru pomoćnih povijesnih znanosti ili kao samostalni predmet. Ona inzistira na funkcionalnosti zamišljenog obrazovanja. Takvo bi trebalo biti usklađeno s potrebama arhiva, ali i arhivske struke uopće. Epistemološki se izvodi cilj, svrha i predmet obrazovanja iz činjenice da arhivska djelatnost i arhivistika spadaju u primijenjene, a ne fundamentalne struke i znanosti. Stoga ona zagovara praktični i svakodnevni rad na svim područjima. Od arhivista očekuje da i dalje odgovaraju na sve izazove, uključujući i one političke. Jedino stjecanjem novih znanja i vještina i snalažljivošću arhivisti u BiH mogu izbjeći opasnost da ih se proglasi ili da to sami postanu - državni službenici „opće prakse“. Pritom, naravno, ima na umu i konkretnu situaciju u postdejtonskoj BiH. Tu nije na svim razinama vlasti još zakonski utvrđeno posjedovanje odgovarajuće stručne spreme za obavljanje arhivskih poslova niti polaganje stručnog arhivističkog ispita.

Sve tri govornice su s pravom stavile naglasak na problem obrazovanja arhivista kao najodgovornijih za struku, znanost i djelatnost. Nismo, međutim, skoro ništa čuli o arhivskim tehničarima i pomoćnicima. Poznati su nam iz naših sredina vrijedni i sposobni arhivski tehničari. Da li je riječ o egoizmu stručne zajednice? U vrlo blagoj formi je u izlaganjima izražen i problem egoizma i taštine unutar zajednice arhivista, problem koji ometa jasniju percepciju arhivista o samima sebi i o kolegama. Zar nije i to goruće pitanje u području stručnog obrazovanja? U smislu da bi trebalo nešto poduzeti po pitanju arhivističkog obrazovanja u brzim promjenama u suvremenom svijetu, svakako bi se moglo naći smisla i u pitanju zašto raznorodni arhivisti ne uspijevaju stvoriti konsenzus niti o arhivskoj službi niti o arhivistici kao struci i znanosti. Pa nam onda treba doktorska disertacija o odnosu Državni arhiv Zadar - korisnici gdje se kao rješenje problema te ustanove nudi nekritično preuzimanje postulata i prakse američke arhivističke struke i znanosti s nešto malo komunikologije i marketinga. Tek kada bi bio stvoren konsenzus, moglo bi se govoriti o sukobima unutar struke. Sve što je pojmovno prije tog konsenzusa je neznanje kao rezultat različitih čimbenika. Ali nije problem u tome koji su to čimbenici nego u određenom začaranom krugu. Bez emancipiranog studija arhivistike se teško može stvarati jasna percepcija arhivista prema van i prema unutra. No, da li će takvi arhivisti zamućenog vida stvoriti studij arhivistike? Oni uglavnom još i dalje stvaraju i prenose na nove generacije institucionalno i u najboljem slučaju korporativno znanje. Želim odati priznanje ukazati na veliku vrijednost srednjovjekovnih korporacija. Ali, srednjovjekovna zajednica pavlinskih samostana nije valjda jedini cilj kojem trebamo težiti ili barem nije cilj s kojim ćemo moći ostvariti afirmaciju u društvu kao arhivski stručnjaci. S tim ciljem nećemo izići izvan zidina arhiva kao struka.

Kada se pomaknemo na teren Vanjske službe onda situacija uopće nije tako loša. Omer Zulić iz Tuzlanskog kantona je napravio analizu utjecaja stručne osposobljenosti arhivara na uređenost arhivskog poslovanja od 2000. do 2012. godine. Izraz „arhivsko poslovanje“ u bosanskohercegovačkoj arhivistici treba tumačiti kao cjelokupnu djelatnost u pismohranama. Pustimo da brojke same govore: do 2000. godine uopće nije bilo stručnog ispita za djelatnike u pismohranama 13 općina na području Tuzlanskog kantona, a danas ih već deset ima taj ispit. Sređenost registraturnoga gradiva je u navedenom razdoblju porasla s 30% na 92%. U arhiv je preuzeto 2.170,31 d/m arhivskoga gradiva iz općina, od ukupno oko 6.000 d/m arhivskog i registraturnoga gradiva pod nadzorom. Prije 2000. je preuzeto samo 300 d/m gradiva iz dvije općine. Kvalitativni skok je još impresivniji. Budući da su neke općine tijekom rata bile na liniji razgraničenja, stupanj uništenosti arhivskoga gradiva je velik. Pritom arhivari nisu mogli ni približno točno odrediti sačuvanost pojedinih fondova, što upućuje i na gubitak popisa i evidencija. Rješenje koje je pronađeno je upravo fascinantno: arhivari su preuzeli poslove arhivista sređujući, obrađujući i popisujući te fondove pri čemu je, naravno, rekonstrukcija fondova bila teška, ali i nezaobilazna zadaća. Zulić se zauzeo na skupu za to, da i arhivari počnu polagati arhivističke ispite. Kakva je bila i jest uloga tuzlanskog Arhiva u ovom podvigu? Arhiv je počeo organizirati i sustavno djelovati na pismohrane, od općeg prema posebnom. Oko 2000. Godine izborio se za adekvatne prostore i opremu u pismohranama općina, zakonska rješenja na razini kantona, a upustio se i u sređivanje normativnog stanja u pojedinim općinama. Dovoljno je samo napomenuti da do 2000. neke općine uopće nisu primjenjivale klasifikacijske sustave. Zulić zaključuje da su arhivari u većini slučajeva presudni faktor u uređivanju arhivskog poslovanja i postali su izuzetno proaktivni. Stalna veza s arhivom pomogla im je u razvijanju poduzetnosti i stručnosti. U godinama koje dolaze očekuje se njihovo daljnje obrazovanje i usavršavanje, posebno u primjeni informatičkih tehnologija.

Kristijan Karajić iz HDA dao je analizu strukture i stručne osposobljenosti djelatnika zaduženih za gradivo kategoriziranih stvaratelja. Naveo je problem nedostatka stručnog kadra u pismohranama na području cijele Hrvatske. Vidljiva je i dalje neujednačenost kod kategoriziranih stvaratelja u pogledu ekipiranosti osoblja. Još uvijek većina stvaratelja nema osobe zadužene za djelokrug pismohrane. S druge strane, veće gospodarske ustanove i neka središnja tijela državne uprave imaju i po nekoliko stručno osposobljenih djelatnika. Preko podataka o stručnim ispitima ustanovio je da se i ne može takav ispit zvati ispit za djelatnike u pismohranama. Djelatnici u pismohranama su dvostruko neemancipirana kategorija. Ne postoje kao redovno zanimanje niti školovanje za njih. Taj posao ne rade samo arhivari, već je u oko 50% slučajeva riječ o administrativnim referentima. Tajnici i voditelji pisarnica su također često zastupljeni na tim radnim mjestima i pokazali su najbolji uspjeh na stručnim ispitima. Karajić to tumači činjenicom da rukovodeća tajnička mjesta i mjesta voditelja pisarnica te voditelja općih pravnih i kadrovskih poslova omogućuju bolje razumijevanje najsloženijih uredskih poslova. No, kao najveći problem istaknuo je neinformiranost i neznanje rukovodećih osoba u ustanovama i poduzećima. Oni nepoznavanjem i nerazumijevanjem zakonskih propisa loše utječu na pravilno rukovanje dokumentacijom. Pokušavajući riješiti taj problem HDA je početkom 2012. godine pokrenuo osnovne i napredne programe za osposobljavanje i stručno usavršavanje osoba koje rade u uredskom poslovanju, dokumentacijskim službama ili sudjeluju u obradi i zaštiti poslovne i službene dokumentacije. Po završetku programa stječe se stručno zvanje spisovodstvenog službenika koje se

upisuje u radnu knjižicu. Budući da se teško otvaraju nova radna mjesta u Hrvatskoj, Karajić predlaže još jaču suradnju arhiva i kategoriziranih tijela. Arhivi sa svoje strane moraju ponuditi još više programa za djelatnike koji već jesu u sustavu obrade i zaštite gradiva svojih ustanova i poduzeća.

Svetlana Perović-Ivović iz Arhiva Jugoslavije podnijela je kratko izvješće o razvoju konzervacije-restauracije u Srbiji. Iako se počeci srpske konzervatorske službe mogu pronaći još krajem 19. st. i iako je ravnatelj Državnog arhiva Srbije još 1925. tražio zapošljavanje preparatora, fotografa i restauratora, planska zaštita kulturne baštine započela je osnivanjem Zavoda za zaštitu i naučno proučavanje spomenika NR Srbije 1947. godine. Danas u Srbiji ne postoji nijedan adekvatni program koji pruža visoko obrazovanje iz područja konzervacije i restauracije pisane kulturne baštine. Postoje samo specijalistički tečajevi koji, po ocjeni autorice, nisu dovoljni za kadar u struci. U rješavanju ovog problema stručnjaci surađuju sa stranim stručnjacima, prvenstveno na sveučilištu u Sorboni. Fakultet primenjenih umetnosti u Beogradu, Konzervatorska akademija Srpske pravoslavne crkve i Centralni institut za konzervaciju u Beogradu nude takve specijalističke programe. Perović-Ivović se zauzela za to da se ozbiljno pristupi izradi visokoškolskih programa. Pritom ne bi bilo važno jesu li to odsjeci pri postojećim fakultetima ili sasvim novi studiji. Bitno je da se postupa u skladu sa smjernicama ECCO-a (Europska konfederacija konzervatorsko-restauratorskih organizacija) i ENCoRE-a (Europska mreža za konzervaciju-restauraciju).

Peter Pavel Klasinc s Međunarodnog instituta arhivskih znanosti sveučilišta u Mariboru i Trstu predstavio je studij arhivistike i dokumentologije na drugom stupnju po bolonjskoj organizaciji visokog školstva i pohvalio se da je Europska akademija znanosti i umjetnosti u Salzburgu prihvatila ovaj program. Kada studenti završe *Master-Level Degree*, što podrazumijeva da su položili osam obveznih i tri izborna predmeta te magistarski ispit, onda mogu produžiti s doktorskim studijem. Zanimljivo je da se jedan od obveznih predmeta odnosi na analizu i razvoj e-arhiva. On nudi, između ostalog, arhivističko stručno popisivanje digitalnog gradiva.

Azem Kožar s Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli ukazao je na dva načelna problema kada je riječ o arhivističkom znanju u programima visokog obrazovanja BiH. Arhivistika se i dalje smatra uglavnom pomoćnom povijesnom znanosti. Ta marginalizacija arhivistike dolazi ne samo iz srodnih struka, nego svjesno ili nepromišljeno i iz samih arhiva. Smatra da je to posve nedopustivo, budući da je prema novoj klasifikaciji znanosti u Frascatiju arhivistika implicitno svrstana u informacijske znanosti, što u BiH nije prepoznato. Drugi je problem što je Bolonjska deklaracija o visokom obrazovanju i sveučilištima u BiH normativno prihvaćena, ali se u stvarnosti ne provodi, a kompatibilna znanja na širem prostoru za sada su utopija u BiH. Iznio je i jedan akutni problem, proizišao iz takvog stanja. Na FF u Tuzli, na Odsjeku za historiju je u akademskoj godini 2011/2012. količina obvezne i izborne nastave i vježbi iz tri arhivistička predmeta skresana na samo 16% odnosno 25%. Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona je reagiralo u rujnu 2011. dopisom upućenim Odsjeku za historiju, ukazujući na štetnost reduciranja nastave i obostranu korist od suradnje odsjeka i arhiva u prethodnim godinama. Međutim, uprava fakulteta se oglašila na prosvjed. Stoga je Kožar pozvao arhiviste na daljnju borbu i napore kojima bi se u budućnosti arhivistika formirala kao poseban studij na sveučilištima.

Darko Rubčić, ravnatelj Državnog arhiva u Zagrebu, osvrnuo se na razvoj obrazovanja djelatnika u pismohranama. Zato što osnovno obrazovanje za pismoh-

rane ne postoji, uvedeno je dopunsko. Tečajevi se u Republici Hrvatskoj počinju organizirati još u 1950-im godinama. Otprilike svake tri do četiri godine održavan je po jedan tečaj za radnike u pisarnicama. Nije se, međutim, radilo sustavno. Tek je 1988. donesen pravilnik temeljem kojeg arhivari moraju polagati stručni ispit. U novoj, drugoj fazi počelo se razmišljati o temama koje bi se raspravljale tijekom obrazovanja. No, i tu se radilo *ad hoc*. U trećoj fazi počinje se javljati stručna literatura. Od 2004. godine svi arhivi u RH počinju provoditi tečajeve. S tim u vezi pojavili su se zagovornici dviju teza. Jedni su mislili da treba organizirati centralizirani tim stručnjaka, a drugi su zastupali mišljenje da bi svaki arhiv trebao na svom području održavati predavanja. Ova druga opcija se u praksi pokazala kao bolja. U cijelom dosadašnjem razdoblju ispit je položilo 2579 arhivara. Među njima se nalaze i rukovodioci i tajnici. Rezultat je taj da uglavnom dobivamo sređeno i popisano gradivo. Rade se analitički inventari, tematski vodiči i ostala obavijesna pomagala. Gradivo se objavljuje, a davanje informacija je brzo i točno.

Izet Šabotić iz Arhiva Tuzlanskog kantona i FF Univerziteta u Tuzli, dao je prikaz projekta „Arhivska praksa“ u funkciji edukacije arhivskih kadrova. Počeo je s konstatacijom da Arhiv u Tuzli od svog osnutka 1954. godine nikada nije imao odgovarajuću kadrovsku strukturu. Zato još od osamdesetih godina postoji tradicija savjetovanja posebno usmjerena na imatelje gradiva. Time se željelo postići da i arhivisti i radnici u pisarnicama i arhivari zajednički svladavaju teškoće u radu. Tek nakon 1995. je zakonski uređeno obvezno polaganje stručnog ispita i za radnike arhiva i za radnike u registraturama. Ali je zato već od kraja devedesetih na savjetovanju sudjelovalo godišnje više od 200 predstavnika registratura. Na skupovima su sudionici mogli postavljati pitanja putem listića i aktivno sudjelovati u raspravama koje su se vodile po završetku određene tematske cjeline i na kraju skupa. Iz godine u godinu povećavao se broj izlagača na skupu kao i broj objavljenih radova, od 13 stručnih radova iz 1999. na preko 40 na sadašnjem savjetovanju. Šabotić je zaključio da je projekt postigao svoj cilj akumuliranjem znanja i postignućem pozitivnih efekata, barem na području nadležnosti tuzlanskog Arhiva.

Hatidža Fetahagić iz Arhiva Tuzlanskog kantona opisala je karakter i važnost Društva arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona, udruge osnovane 2002. godine. Brojne aktivnosti, uključujući brižno njegovanje odnosa s javnošću putem TV-a i sl., Društvo je uspjelo ostvariti jer je kao nevladina udruga dobilo sredstva za prijavljene projekte od Ministarstva civilnih poslova BiH, Federalnog ministarstva za kulturu i sport, Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Tuzlanskog kantona, Općine Tuzla i raznih drugih sponzora. Zaključila je da se arhivisti moraju sami nametnuti društvu i to isključivo znanjem i uvjerljivošću.

Saneta Adrović iz Arhiva Tuzlanskog kantona podnijela je izvješće o savjetovanjima arhivskih radnika BiH u poslijeratnom razdoblju (1996-2011). U tom razdoblju održano je 11 savjetovanja na kojima je predstavljeno 175 stručnih radova. Samo arhivisti Tuzlanskog kantona sudjeluju sa čak 40 radova. Adrović zaključuje da su postdejtonska savjetovanja dala određeni doprinos arhivistici i arhivskoj službi u BiH. Tri su nedostatka: savjetovanjima je prisustvovao manji broj sudionika iz inozemstva nego što je to bio slučaj s projektom „Arhivska praksa“, doprinos arhivara u radu skupa bio je neznatan i, kao najvažnije, dogovoreni i stručno oblikovani stavovi nisu se uspjeli nametnuti organima vlasti.

Evo nas na terenu arhivske pedagogije. Bojana Aristovnik iz Povijesnog arhiva Celje i Mojca Horvat iz Pokrajinskog arhiva Maribor izvijestile su skup, da Zakon o sigurnosti dokumentarnog i arhivskoga gradiva i arhiva iz 2006. godine, dakle važeći slovenski arhivski zakon, propisuje prezentaciju vrijednosti arhivskoga gradiva široj javnosti. Povijesni arhiv Celje pedagošku aktivnost razvija još od 2001. godine. U tom razdoblju su postupno gradili veću prepoznatljivost arhiva u lokalnoj i široj zajednici, a na razini cijele države su se povezali sa Zavodom za školstvo RS. Zavod još od kraja devedesetih godina inzistira na upoznavanju učenika sa značajem arhiva i muzeja u izvođenju nastave povijesti. U razdoblju 2001-2011. celjski arhiv je posjetilo preko 4.000 osnovaca i preko 7.000 srednjoškolaca. Za njih se na početku posjete priprema sat općeg predstavljanja arhiva. Takav sat nikada nije isti, jer učenici dolaze s različitim predznanjem i ne ustručavaju se postavljati najrazličitija pitanja. Kako bi se pobudio veći interes kod školskog uzrasta, izložba koja se u tu svrhu priređuje namjerno kombinira vizualno zanimljivo gradivo. Arhiv je krenuo i korak dalje. Počele su se organizirati radionice za učenike. Dan je primjer radionice o celjskim cehovima. Djeca se uživljavaju u povijest cehova tako što upoznaju povijesni razvoj cehova, crtaju cehovske simbole, izrađuju ugovor o učenju u cehu i u restauratorskoj radionici izrađuju pečat. Projekt Miška Mica su naveli kao vrhunac svih tih događanja. O njemu se može saznati više na mrežnoj stranici <http://www.zac.si/2012/05/31/miska-mica-jo-bo-ob-mednarodnem-arhivskem-dnevu-zbrisala-iz-arhiva-v-narodni-dom/>. Pokrajinski arhiv Maribor je isto tako počeo od 2006. organizirati radionice za učenike i studente. Kao kuriozitet zvuči podatak da gledanje starih fotografija može biti od koristi u liječenju staračke demencije i Alzheimerove bolesti. Mariborskom arhivu su umirovljenici vrlo zahvalna grupa, jer se gledajući fotografije, prisjećaju mladih dana i daju korisne savjete za identifikaciju fotografija. Kao kruna ovih aktivnosti pojavila se 2010. knjižica „Slovenski arhivi se predstavljaju“ u izdanju Arhivskog društva Slovenije, iz koje su kolege iz Celja i Maribora po prvi put mogli vidjeti što rade ostali arhivi na istom zadatku.

Ljiljana Radovac iz Arhiva Vojvodine prikazala je u osnovnim crtama reforme Marije Terezije na području školstva u Vojvodini. Smisao tih reformi je bio sređivanje prilika u školstvu i prelazak škola iz crkvenih ruku u službu države.

Druga tema skupa odnosila se na stanje i zaštitu registraturnoga i arhivskoga gradiva stvaratelja i imatelja koji se nalaze u fazi statusnih promjena. Ovo je više nego intrigantna tema. Sudionici skupa došli su svi redom iz postkomunističkih tranzicijskih zemalja. To podrazumijeva da su se arhivi susreli sa statusnim promjenama dotad nezapamćenog opsega. Dramatične promjene u političkom, gospodarskom, društvenom i kulturnom životu prouzročile su val stečajeva, likvidacija i otpuštanja radnika u tvrtkama. Postoji jedan izuzetak: Chiara Artico iz Državnog arhiva u Trstu predstavila je situaciju u Italiji, zemlji koja je još od početka 20. st. poznata po mješovitom gospodarstvu i gdje je država znatno involvirana u proizvodnji dobara i usluga. Pa ipak, i Italija je u devedesetim godinama pokrenula ogromne promjene u gospodarstvu. Mnoga državna poduzeća su pretvorena u dionička društva i u drugoj fazi privatizirana. Pogledajmo kako je u normativnoj sferi bilo i kakvo jest stanje od zemlje do zemlje. Lenka Pavlikova i Maria Munkova iz Ministarstva unutarnjih poslova Republike Slovačke su navele da Zakon o arhivima i registraturama iz 2002. godine propisuje kako se dokumentacija ugašene pravne osobe bez pravnog sljednika predaje Ministarstvu prema uputama arhiva ako je od trajne vrijednosti. Ako nije, treba obavijestiti Ministarstvo gdje

se ona čuva. Likvidacije su prevladavale kao oblik gašenja državnih poduzeća u devedesetim godinama i značile su likvidaciju imovine poduzeća. Podaci o tijelima koja su vodila likvidacije bili su tajna za arhive. Kao posljedica se desilo to, da su mnogi radnici imali velikih problema u ostvarivanju prava na mirovinu. Godine 2005. je donesen Zakon o stečaju. Pokušalo se opet zakonski nagnati likvidatore (to su nešto kao stečajni upravitelji), da surađuju s arhivima i da brinu i o registraturnom i o arhivskom gradivu. Ima, međutim, čitav niz likvidatora koji ni ne znaju za svoje zakonske obveze. Kako će onda znati razlikovati arhivsko i registraturno gradivo? Dakle, u praksi se zakoni ne provode. Do sada niti jedan likvidator u Slovačkoj nije kažnjen zbog ignoriranja propisa. Aco Angelovski iz Državnog arhiva Republike Makedonije naveo je da su u arhivskom zakonu navedene obveze imatelja, među kojima su i one o dostavljanju plana arhivskih znakova i liste arhivskog i registraturnoga gradiva te o predaji arhivskoga gradiva arhivu. U stvarnosti je, međutim, mnogo važnoga gradiva propalo. Često su stečajni upravitelji smatrali da je samo dokumentacija o zaposlenicima važna. Angelovski upućuje i na nesuklađenost propisa i njihovo nestručno tumačenje kao uzroke poraznog stanja. Kao rezultat cijele te situacije Državni arhiv Makedonije je postao zadnja slamka spasa za veliki broj radnika propalih poduzeća. Nekoliko tisuća pravnih i fizičkih osoba obraća se svake godine arhivu kako bi došli do dokumentacije kojom bi izborili svoja prava na mirovinu i druga prava iz radnog odnosa. Od 1990. do 2011. Državni arhiv i njegovi odjeli širom zemlje preuzeli su 383 poduzeća u stečaju i/ili likvidaciji s preko 1000 d/m gradiva. Riječ je uglavnom o dosjeima zaposlenika, kartonima o osobnom dohotku, platnim listama itd. Nije još pronađeno rješenje za registraturno gradivo čiji rok čuvanja nije istekao, a nalazi se kod stečajnih upravitelja i poslije okončanja postupka. Za takvo gradivo arhiv niti može izdati suglasnost o izlučivanju niti ga može preuzeti. Angelovski u zaključku navodi da se dobronamjernost arhiva u preuzimanju registraturnoga gradiva s dužim rokovima čuvanja pokazala kao loša ideja. Sada sve ustanove zadužene za rješavanje radničkih problema šalju stranke u arhiv koji je tako preuzeo dio ingerencija mirovinsko-invalidskog fonda i Fonda za socijalno i zdravstveno osiguranje. Zato on poziva na hitno donošenje novih zakonskih i podzakonskih propisa koji će omogućiti arhivu da se posveti sređivanju gradiva i izradi obavijesnih pomagala. Marija Todorović iz Istorijskog arhiva Šumadije - Kragujevac je također obznanila da su u arhivu najbrojniji zahtjevi građana o radnom stažu u poduzećima u stečaju. Navela je i problem specifičan za Srbiju. Zbog decentralizirane zaštite arhivskog i registraturnoga gradiva arhivi su se podijelili u dvije grupe. Jedni samostalno obavljaju poslove u područnim jedinicama ustanova i poduzeća za koja je nadležan Arhiv Srbije, a drugi šalju pisano izvješće o pregledu gradiva tom arhivu i tako izbjegavaju kršenje propisa o nadležnosti. Pitanje kolizije nadležnosti između Arhiva Srbije i međuopćinskih arhiva pokušalo se riješiti na sastanku arhivista vanjskih službi u ožujku 2011, ali dogovor nije postignut. Osim toga, po važećem zakonu Arhiv Srbije ima status državnog organa, dok su međuopćinski arhivi svedeni na ustanove u kulturi s javnim ovlastima. Pitanje njihovog financiranja je uglavnom prepušteno lokalnoj upravi i samoupravi. Zato su u situaciji financijske oskudice mnogi prisiljeni komercijalizirati se i preuzimati nesređeno registraturno gradivo uz naplatu. Autorica ima primjedbe i na prijedlog novog arhivskog zakona, jer smatra da se njime neće potpuno spriječiti neujednačenost arhivske prakse u Srbiji. Arhiv u Kragujevcu je sa svoje strane po tom pitanju do sada vodio uspješnu politiku. Chiara Artico je objasnila da je u Italiji problem to što je za tijela javne uprave nadležna Generalna direkcija za archive, a za javna i već donekle privatizirana poduzeća Arhivsko nadzornništvo. Nedostatak spremištne prostora u arhivima i dvostruki režim nadzora arhivskoga

gradiva, za vrijeme prije privatizacije i onaj poslije privatizacije (Arhivsko nadzorništvo ne može odobravati izlučivanje gradiva nastalog prije privatizacije nego to čini nadležna služba Generalne direkcije za arhive), imali su za posljedicu da je prekršeno pravilo nedjeljivosti i jedinstvenosti nekih fondova. Tužna priča o propalom gradivu ispričana je na primjeru spašavanja pismohrane tvornice duhana u Trstu, nekada dijela Ustanove talijanski duhani (ETI). Pokazalo se da proglašeni javni karakter dokumentacije privatiziranih poduzeća nije bio dovoljna zaštita ako nije bio u svakom pojedinom slučaju praćen stjecanjem statusa kulturnog dobra. Kako je u Sloveniji? Gorazd Stariha iz Povijesnog arhiva Ljubljana, Jedinice za Gorenjsku, Kranj, iznio je citate iz dosadašnjih slovenskih arhivskih zakona. U teoriji su regionalni i lokalni arhivi imali prava i obveze štititi i preuzimati gradivo poduzeća u stečaju. U praksi je sve bilo vrlo šareno. Neki novi vlasnici su imali svijest o gradivu, a neki nisu ni obavijestili arhiv o vlasničkoj promjeni. Zahvaljujući zalaganju djelatnika arhiva, dio gradiva je spašen. To je, naravno, iziskivalo ponekad i ubrzani rad pod stresom i u lošim higijenskim uvjetima (šupe, potkrovlja, napuštene tvorničke hale). Jasmina Latinović iz Istorijaskog arhiva Kikinda opisala je povijest nadzora gradiva tvornice poljoprivrednih strojeva i rezervnih dijelova „25. maj“ iz Kikinde. Stanje je trenutno takvo, da se prozvani stečajni upravitelj ne odaziva na zahtjeve iz arhiva. Jugoslav Veljkovski iz Istorijaskog arhiva Novog Sada prikazao je probleme na načelnoj razini. Istaknuo je da su upravo arhivari bili prve žrtve tranzicije što znači da danas mali broj registratura ima stručno osposobljene radnike na poslovima arhivara. Kaotično stanje je posljedica i nepostojeće nacionalne politike valorizacije arhivskoga gradiva. Željko Marković iz Istorijaskog arhiva u Užicu je izvijestio da je gradivo bivših društveno-političkih organizacija u SFRJ (SK i njegove transmisije) prešlo 1990. pod nadležnost Socijalističke partije Srbije. O tom gradivu se u pojedinim općinama pod nadležnošću užičkog Arhiva uglavnom nije vodila briga niti su općine bile spremne financirati njegovo preuzimanje u arhiv. Stoga je gradivo često u lošem, čak katastrofalnom stanju. Od 52 fonda bivših DPO-a do sada su preuzeta samo četiri. Ivana Posedi iz Državnog arhiva u Varaždinu pozabavila se problematikom suradnje uprava poduzeća i arhivista u vrednovanju i preuzimanju gradiva. Podsjetila je da je izrađen Opći popis gradiva s rokovima čuvanja i da neki arhivi aktivno pomažu stvarateljima u izradi vlastitih pravilnika i popisa gradiva s rokovima čuvanja. Zauzela je stav da stvaratelji iz neznanja prebacuju odgovornost na arhive u slučaju grešaka. Predložila je da se arhivi koncentriraju samo na izradu popisa trajnog arhivskoga gradiva. Gašper Šmid i Žarko Štrumbl iz Arhiva Republike Slovenije informirali su skup o slovenskoj tradiciji evidentiranja arhivskoga gradiva u inozemstvu koje se odnosi na Sloveniju i Slovence. Arhiv RS je nadležna i matična ustanove za ove poslove i po zakonu objavljuje popise navedenoga gradiva. Viktor Harasti iz Arhiva grada Budimpešte izvijestio je o problematici preuzimanja dokumentacije poduzeća koja su prestala s radom u Mađarskoj. Joka Filipović je objasnio primjenu standarda, politika i procedura te njihov značaj u području upravljanja medicinskom dokumentacijom.

Treća i posljednja tema odlikovala se raznolikošću. Zato je i dobila naziv „Aktualna pitanja arhivske teorije i prakse“. Miroslav Novak iz Pokrajinskog arhiva u Mariboru obradio je temu metoda oblikovanja razina popisa u skladu s ISAD(G) normom. Podsjetio je da smo tu normu dobili 2000. godine i da je prevedena na nekoliko desetaka jezika. U slovenskom arhivskom informacijskom sustavu SIRAnet je na temelju uzorka od 400.000 zapisa ustanovljeno da se 75% odnosi na razinu udruženih dokumenata, što Slovenci na engleskom označavaju kao *file*. Za nas je važno da se u

hrvatskoj arhivističkoj terminologiji ta razina opisa zove predmet, 20% jedinica su *item*, što Slovenci zovu dokument, a Hrvati komad. Svega 5% zapisa se odnosi na serije, podserije, fondove i podfondove. Problem je, istaknuo je Novak, što se razina *file* ne razlikuje dovoljno od razine *item*. Ilustrirao je to pitanjem kako popisati jednu razglednicu s 5-6 motiva. Da li je to 1 *item*, 5-6 *item*-a ili 1 *file*? Na međunarodnoj razini otkrio je analizom da od 22 arhivska informacijska sustava nijedan nije međusobno kompatibilan. Tako ni ARHiNET i SIRAnet nisu međusobno kompatibilni. Neriješenost nekih temeljnih stručnih problema ustanovio je i u definiranju horizonta razina popisivanja ispod razine fonda. Dalje, kako mapirati klasifikacijski nacrt i serije? I kod preuzimanja gradiva javlja se praktičan problem koji glasi: zašto smo u registraturama popisivali gradivo, kad se ono mora u arhivu ponovo popisati? Vrag leži u detaljima, objašnjava Novak. Klasifikacijske sheme se mijenjaju kroz vrijeme i arhivisti bi to morali znati interpretirati. Međutim, zasada u SIRAnet-u to nije slučaj.

Siniša Domazet iz Arhiva BiH prenio je praktično iskustvo s područja digitalne prezervacije. Prije 12 godina grupa ljudi je bazu podataka prebacila iz analognog u digitalni oblik. To su dobro napravili i potrošili puno vremena. No, dogodio se kvar na računalu. U servisu su pronašli jedan primjerak (luda sreća!). Operativni sustav je bio Windows 95. Izvukli su *backup* na hard disku. Međutim, taj *backup* nalazio se u starom ESQUEL-u. Imali su sreću što je stara analogna baza podataka sačuvana. Stoga su načinili program koji je povezao staru bazu i novi operativni sustav. Vezano uz pohranu digitalnoga gradiva, Domazet se zalaže za stalne migracije dokumenata i/ili emulacije. Problem je što se ne zna koliko će ti procesi u sljedećim godinama koštati. U svakom slučaju, iziskivat će sredstva.

Živana Heđbeli, Nikola Mokrović i Aleksandar Radnić predstavili su informacijski sustav *Documente* - Centra za suočavanje s prošlošću. Razvoj tog sustava počeo je početkom 2011. u suradnji *Documente*, Fonda za humanitarno pravo iz Srbije i Fonda za humanitarno pravo s Kosova. Cilj je da se stradanje svake osobe u ratovima devedesetih godina na području bivše Jugoslavije može brže i bolje obraditi koristeći se informatičkim tehnologijama. Sustav ima jako puno entiteta, jer je svako ratno stradanje multifacetno. Sam sustav je umrežena intranet aplikacija. Dokumenti u sustavu dobivaju statuse koji služe verifikaciji kako dokumenata tako i podataka koje sadrže. Postoji pet statusa: javni, međuorganizacijski, uredski, projektni i privatni. Dokumentima se mogu i mijenjati statusi. Indeksiranje se radi po zahtjevu i svakih 24 sata. U *checksum*-u¹ se izračunava da ne mogu postojati dva binarna identična dokumenta. U budućnosti se predviđa dodatno proširenje aplikacije.

Leila Smajlović iz Vlade distrikta Brčko u BiH, ukazala je na značaj informacijskih sustava za razvoj arhivistike. Naime, i elektroničke baze podataka i internet, i kompjutorske programe bilo bi dobro sačuvati. Zato treba donijeti strategiju čuvanja digitalnih dokumenata.

Alenka Šauperl s Filozofskog fakulteta u Ljubljani i Zdenka Semlič-Rajh iz Pokrajinskog arhiva u Mariboru ispitale su značaj područja identifikacije popisnih jedinica i područja sadržaja prema normi ISAD(G) na primjeru dva slovenska arhiva na SIRAnet-u. Riječ je o analizi sadržaja (*content analysis*). Ustanovile su da se naziv popisne jedinice razlikuje od arhiva do arhiva. Navođenje pojedinih vrsta dokumenata

¹ *Checksum* je alfanumerička vrijednost koja se dobiva iz digitalnog dokumenta. Iz njega možemo vidjeti da li su rađene neke promjene na digitalnom dokumentu.

nalazimo samo u jednom od ova dva arhiva. Kada je riječ o vrsti i prirodi gradiva, bez tog podatka je 15% uzoraka iz arhiva A i 5% uzoraka iz arhiva B. Autorice su primijetile da se ne vodi uvijek računa o nekadašnjim nazivima toponima. Na kraju su donijele dva zaključka o tome kako se nositi s ovim i drugim nedosljednostima i neujednačenošću. Sadržaj bi trebao biti obvezan element i donijeti više informacija na višim razinama popisa (fond, podfond, serija, podserija), a na nižim razinama bi se trebao odražavati u nazivu jedinice popisa. Pozvale su se i na arhivista Zajška koji je predložio smjernice za kreiranje naziva popisne jedinice. Ukratko, u kreiranju trebalo bi postavljati klasična novinarska pitanja: Tko? Kome? Što? Kako? Zašto? Gdje? i Kada?

Adnan Tinjić iz Arhiva Tuzlanskog kantona predstavio je *Open source software* prema iskustvima svog arhiva. Radi se o ICA-AtoM mrežnom softveru za opis, obradu i upravljanje arhivskim gradivom. Ne samo da je ovaj softver baziran na standardima Međunarodnog arhivskog vijeća nego je i Nacionalni arhiv Australije omogućio svima da ga besplatno koriste. On predlaže da se na njemu izgrađuje arhivski informacijski sustav u BiH.

Monika Pekova iz Odjela za arhive Ministarstva unutarnjih poslova Republike Slovačke prikazala je analizu usporedbe slovačkog informacijskog sustava AFondy s normom ISAD(G). Slovačka do sada nije službeno usvojila niti jedan međunarodni standard iz arhivistike, ali radi na procesu usporedbe i prilagodbe arhivske prakse na nacionalnoj razini s normom ISAD(G). Sama usporedba je pokazala da nema tako puno razlika, zaključila je.

Nada Čibej iz Pokrajinskog arhiva Koper predstavila je primjenu i razmišljanja o međunarodnom standardu ISO/TR 13028/2010. Ovaj standard je namijenjen za poslovne procese u poduzećima. Naime, veća poduzeća stalno digitaliziraju i to na dnevnoj bazi. Autorica je upozorila da je tu situacija drugačija nego kada državni arhivi masovno digitaliziraju staro gradivo. Kada se, dakle, posloводство kompanije odluči za digitalizaciju, potrebno je napraviti nacrt i vidjeti zašto se to radi. Obvezni elementi nacrtu bi bili: a) prednosti digitalizacije, b) očekivane aktivnosti, c) troškovna opravdanost i d) načela. Dosadašnja iskustva pokazuju da je papir još uvijek isplativ. Prednosti digitalizacije je mogućnost da više osoba ima pristup gradivu istovremeno. Međutim, rizici su sadržani u troškovima dugoročnog arhiviranja i održavanja stalnog pristupa digitaliziranim dokumentima. Kada je riječ o preuzimanju digitaliziranoga gradiva u arhiv, autorica zastupa tezu da treba preuzeti izvornik u digitaliziranom obliku s e-potpisom i e-pečatom. Hibrid treba preuzeti kao sigurnosnu kopiju.

Nina Gostenčnik iz Pokrajinskog arhiva u Mariboru spomenula je i hrvatskim arhivistima dobro poznat problem: ljudi u Mariboru često uopće nemaju pojma o arhivu. I sadržajno i lokacijski brkaju zgradu arhiva sa zgradom muzeja, pa je mariborski arhiv zakoračio na mrežu 2.0. Evo ga na *Facebooku* i *Twitteru*. Polako se uvlači među druge slovenske kulturne institucije strategijom nenametljivosti i gerilskog marketinga. Jedan od načina je objavljivanje fotografija Maribora iz prošlosti.

Dražen Kušen iz Državnog arhiva u Osijeku je na primjeru javnog vodoprivrednog poduzeća na osječkom području apelirao na sinergiju stvaratelja, imatelja i vanjske službe arhiva. To bi bio način kako sačuvati gradivo privatiziranih poduzeća i intelektualno zaštititi arhivsko gradivo u nastajanju.

Nenad Šeguljev iz javnog vodoprivrednog poduzeća „Vode Vojvodine“ prikazao je aktivnosti na digitalizaciji fotografskoga gradiva nekadašnjeg Hidrosistema Du-

nav-Tisa-Dunav. Za sada softver u okvirima licence SEPIADES-a ima radno ime *Snowflake*.

Katarina Marković i Svetlana Ljubljanac iz Arhiva Vojvodine ukazale su na spremnost svog arhiva na suočavanju sa Zakonom o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju, donesenom u Srbiji 2011. godine. Arhiv je u prethodnom desetljeću zaprimio oko 30.000 zahtjeva vezanih za dokazivanje raznih prava. Stoga se u Depo službi još od 2006. počelo raditi na unošenju podataka u računala, kako bi pretraživanje arhivskoga gradiva bilo brže i učinkovitije.

Jovan P. Popović, bivši ravnatelj Arhiva Jugoslavije, podsjetio je na dobro poznate probleme djelatnika u čitaonicama. Apelirao je na važnost normativnog postupanja u čitaonicama, budući da su se događale i događaju se greške i propusti u radu. I krađe dokumenata u čitaonicama su standardni dio folkloru koji priređuju nesavjesni i zlonamjerni korisnici.

Zoran Vukelić iz Istorijaskog arhiva Subotica ponovio je priču iz Arhiva Vojvodine o pitanju odnosa prema posljedicama Zakona o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju. Subotički arhiv je otišao i korak dalje: uvedena je izvanredna organizacija ustanove u kojoj su čak i dvije arhivske savjetnice (*sic!*) angažirane u manufakturnoj podjeli rada kojoj je smisao upravo pronalaženje dokumenata o oduzetoj imovini.

Slobodanka Cvetković iz Istorijaskog arhiva Požarevac i Ljubinka Škodrić iz Arhiva Srbije osvijetlile su problem zadovoljavanja forme u izložbenoj djelatnosti srpskih arhiva u proteklom desetljećima. Sve je rađeno na inicijativu i po diktatu SK, a masovnost posjetitelja arhivskih izložbi nije dala rezultate o većoj prepoznatljivosti arhiva u široj zajednici. U današnje vrijeme, inzistiraju autorice, potrebne su osmišljene, izazovne i marketinški podržane izložbe.

Amela Bedaković iz Historijskog arhiva Sarajevo prikazala je na primjeru svog arhiva ogromno povećanje opsega posla zbog rješavanja zahtjeva građana u imovinsko-pravnim poslovima. Zato je arhiv odlučio postaviti jednu osobu koja svaki dan prima stranke i daje im upute vezano uz zahtjeve.

Danijela Brajković iz Arhiva Vojvodine podsjetila je nazočne da je pisana njemačka gotica različita u svakom stoljeću i da čini veliki dio gradiva Arhiva Vojvodine od početka 18. st. do 1918. godine. Arhiv poduzima značajne korake kako bi osposobio stručnjake za njemačku goticu.

Priču o vojvođanskim arhivima zaokružio je Nenad Predojević iz Arhiva Vojvodine konstatacijom da su demokratske promjene u Srbiji u listopadu 2000. godine znatno pomogle procvatu izdavačke djelatnosti vojvođanskih arhiva. Neka ova renesansa traje!

Reska Mehdić iz Arhiva Unsko-sanskog kantona u Bihaću opisala je specifičnosti metodologije obrade zemljišnih knjiga kotara Bihać i mogućnosti popisa zemljovlasnika po nacionalnoj pripadnosti.

Skup je završio u poslijepodnevnom satima 28. rujna u hotelu „Tuzla“. Pozdravljamo ovako široko zasnovano arhivističko savjetovanje, stalno obogaćivano novim spoznajama i ažurnim informacijama te preporučujemo čitanje 15. broja časopisa *Arhivska praksa*. Siguran sam da će jezgra ovog skupa omogućiti njegovu budućnost i razvoj.